

LEREN DOOR VRAGEN

YVONNE KLEEFKENS EN JOSÉ VAN LOO

Jonge kinderen denken graag na over de wereld. Dat uit zich al heel vroeg in bijvoorbeeld de vragen die ze stellen: 'Waarom, hoe, wat is, wie ...'. In dit artikel en ons boek *Kindervragen* laten we zien hoe we door goed te luisteren naar die 'nadenkende' vragen, als het ware doorkijkjes krijgen in de gedachtewereld van het kind. En hoe je, door ruimte te geven aan die vragen, daarmee hun natuurlijke leervermogen de ruimte geeft.

Vragen werken als een zaklamp. Door vragen te stellen werp je licht op een gebeurtenis, een ervaring of een situatie, het geeft je meer zicht op het hoe en waarom.

Je vergaart zo kennis en krijgt ook meer inzicht in je eigen vaardigheden en gedrag. Dit kun je weer gebruiken voor toekomstige situaties! Niet voor niets kennen we voor een onderzoekende houding de uitdrukkingen 'je licht laten schijnen over', 'zijn licht opsteken', 'een licht werpen op' en 'reflecteren'. Kennis is als licht dat terugkaatst uit onze ervaringen. Fijn, zo'n zaklamp die je altijd bij je hebt!

Vragen stellen is een vorm van leren die we moeten koesteren, levend houden en verder ontwikkelen bij kinderen. In dit artikel belichten we de kunst van vragen stellen vanuit twee invalshoeken: de groepsleider als rolmodel en hoe kinderen stimuleren zelf vragen te stellen.

De groepsleider als rolmodel

Zeker jonge kinderen staan open en ontvankelijk in het leven en willen de wereld om zich heen begrijpen. Wat ze om zich heen zien, roept steeds vragen op. Bij het ouder worden lijkt de vaardigheid om vragen

5 x waarom

Doel: oefenen in doorvragen om een diepgaander antwoord te krijgen. Eén persoon is de vragensteller, de ander beantwoordt de vragen. Ieder antwoord gebruikt de vragensteller om er een nieuwe waarom-vraag van te maken.

Bijvoorbeeld:

Waarom hebben we een speelplein bij de school?

Omdat de kinderen buiten willen spelen

Waarom willen de kinderen buiten spelen?

Omdat ze dan lekker kunnen rennen

Waarom willen ze lekker rennen?

Omdat ze dan hun energie kwijt kunnen

Waarom willen ze hun energie kwijt?

Omdat wij mensen niet gemaakt zijn om lang stil te zitten

Waarom zijn wij niet gemaakt om lang stil te zitten?

Omdat wij toegerust zijn met instrumenten om onszelf van voedsel te voorzien

te stellen af te nemen, ten dele misschien ook veroorzaakt door de inrichting van ons onderwijs. Veel van wat op school geleerd moet worden komt immers niet direct uit henzelf, maar is een verplicht programma dat aangereikt wordt via een uitgestippelde methode. Door vragen te stellen aan de kinderen kun je als groepsleider rolmodel zijn voor de kinderen en hen zo leren om vragen te (blijven) stellen over wat hen bezig houdt.

Vragen over het leerproces

Als geen ander leent het vragen stellen over hun leerproces zich ertoe hun reflecterend vermogen te vergroten. Veel basisscholen willen de verantwoordelijkheid voor het leerproces meer bij de kinderen leggen. Om zelfsturing te bereiken is het belangrijk dat kinderen inzicht in hun leerproces ontwikkelen.

Door te reflecteren op wat ze leren, hoe ze leren en wat ze er van vinden, werpen kinderen licht op hun eigen leerproces. Ze worden zich zo bijvoorbeeld bewust van de onderdelen waar ze goed in zijn, die ze leuk of gemakkelijk vinden, maar ook van de zaken waar ze minder goed in zijn of meer aandacht aan kunnen besteden. Wanneer je de kinderen leert vragen te stellen over hun leerproces gaan ze bewuster om met leren. Wanneer je als groepsleider kinderen ruimte wilt geven om verantwoording te nemen, zelfstandig te zijn en na te denken over een eigen oplossing, zijn vragen hét hulpmiddel bij uitstek. Als een kind bijvoorbeeld zegt: 'De Volkskrant is een huis-aan-huis krant', dan kan je dit natuurlijk recht trekken door te zeggen dat het niet zo is en uitleggen wat het verschil tussen een dagblad en een huis-aan-huis krant is.

Je kunt echter ook een vraag stellen die het denkvermogen stimuleert: 'Hoe ben je aan deze kennis gekomen?'

Doordat je een groot deel van de dag bezig bent met de kinderen instrueren, vertellen en complimenteren, schiet het vragen stellen er wel eens bij in. Je bent als het ware aan het vóórdenken: voordat zij erover hebben kunnen nadenken, heb jij het al voor hen gedaan.

Een goede vraag opent, geeft ruimte aan de ander en stimuleert zijn denkproces. Natuurlijk is het ook belangrijk om de vraag af te stemmen op de ontwikkelingsfase van het kind. In onderstaand schema laten we zien wat voor vragen een kind kunnen helpen om te reflecteren op zijn leerproces. In het midden staat het te bevragen aspect. We zetten de vragen (rechts) even tegenover de dagelijkse opmerkingen die je zelf wellicht vaak maakt (links) in het kader van instructie of evaluatie:

Opleggen Stellen Complimenteren Instrueren	?	Gelegenheid bieden Uitnodigen Zelf laten denken
Dit is wat je moet doen... Je hebt dit nodig... Pak eens... Je moet dit...	Taak Uitvoering Doel	Wat denk je te gaan doen? Wat heb je nodig? Waar gaat het over?
Dit weet je nog... Laat ik het nog even vertellen: Kijk zo, ik doe het even voor.	Voorkennis Manier van oplossen	Weet je nog... Hoe kun je het aanpakken? Wat is een goede manier denk je?
Oh, dat is makkelijk. Dit is waarschijnlijk moeilijk voor je. Dit kun je.	Verwachting Haalbaar- heid	Denk je het te kunnen? Hoe vind je dit? Hoeveel tijd denk je hiervoor nodig te hebben?
Je gaat deze tien sommen maken en je mag er twee fout hebben. Je moet het zó doen.	Beoordeling	Hoeveel denk je te kunnen doen? Hoeveel wil je er goed heb- ben? Wat is goed te doen voor jou? Hoe denk je het te gaan doen?
Prima! Slecht, jammer. Je hebt het goed aangepakt. Je bent op tijd klaar. Je hebt hard gewerkt.	Resultaat	Hoeveel zijn er nu goed? Hoe heb je het nu gedaan? Is het je gelukt in die tijd? Hoe heb je gewerkt?
Je hebt alles af omdat je hard hebt doorgewerkt. Het ging goed omdat je wist wat je moest doen.	Attributie (toeschrijven aan)	Hoe komt het dat je alles af hebt? Wat maakt dat je er zoveel goed hebt? Hoe is je dit gelukt?

Met bovenstaande vragen belicht je het leerproces en stimuleer je bewustwording over de aspecten die daarbij een rol spelen.

Vragen die doordenken stimuleren

Soms zijn we al snel tevreden met aangereikte kennis, een situatie of denken we genoeg te weten over onszelf. Door een tandje dieper te gaan, ontwikkelen we kritisch te zijn en door te denken. Hiervoor kun je bijvoorbeeld gebruik maken van de hoofd- hart – hand indeling:

Hoofd- Vragen

Vragen die het hoofd betreffen, moedigen kinderen aan om analytisch én creatief te denken.

Zo kun je vragen naar:

Redenen
Verduidelijking
Een verklaring

Bewijs
Definitie
Tegenvoorbeelden

Alternatieven
Correctheid
Veronderstellingen
Mogelijke oplossingen
Consequenties
Overeenkomsten
Verschillen
Fantasieën

Of om:

De inhoud samen te vatten
Het proces samen te vatten

Waarom zeg je dat?
Is dat wat je bedoelde?
Wat is de oorzaak daarvan?
Hoe komt dat?
Hoe kunnen we dat bewijzen?
Wat betekent dat?
Wanneer zou dat niet kunnen
gebeuren?
Kun je het ook anders zien?
Klopt het wel wat daar staat?
Hoe weet je dat?
Op hoeveel manieren kun je dit doen?
Wat zou er dan kunnen gebeuren?
Zijn die twee hetzelfde?
Hoe anders is het van wat jij zegt?
Stel ...?

Wat hebben we nu ontdekt?
Hoe hebben we dit gedaan?

Hart - Vragen

Dit zijn vragen die kinderen aanmoedigen zich bewust te worden van hun gevoelens en die uit te spreken.

Wat vind jij er van?
Hoe voel je je?
Wat is belangrijk voor je?
Wat vond je fijn?
Was er iets wat je niet leuk vond?
Was je ergens verbaasd over?
Waar ben je tevreden over?

Hand - Vragen

Vragen waardoor kinderen nadenken over wat ze gedaan hebben of willen gaan doen, hoe ze het gedaan hebben en wat hen goed of minder goed afging.

Hoe ga je dat doen?
Wat wil je gaan maken?
Met wie wil je samenwerken?
Wat heb je nodig?
Hoe lang denk je er voor nodig te hebben?

Valkuilen bij vragen stellen

Kinderen voelen vaak haarfijn aan wanneer een volwassene er met zijn hoofd niet bij is of een dubbele agenda heeft. Dit zijn mogelijke valkuilen bij het vragen stellen:

- Een ketting van gelijktijdige vragen, kinderen weten dan niet op welk deel van de vraag een antwoord verwacht wordt. Ook kan een constante vragenstroom als een ondervraging of overhoring overkomen en kinderen kunnen daarvan dicht klappen.

Vragendobbelsteen

Doel: oefenen in vragen bedenken.

Maak van stevig papier of karton een dobbelsteen met vraagwoorden.

Laat de dobbelsteen bepalen met welk woord een vraag beginnen moet: Wie, wat, waar, waarom, hoe of welke.

- Retorische vragen (het antwoord ligt er al in besloten).
- Dubbelzinnige vragen.
- Altijd zelf beurten geven (onbewust kan bij jou een min of meer vast patroon ontstaan, wanneer je bijvoorbeeld alleen kinderen een beurt geeft van wie je een goed antwoord verwacht).
- Een vraag stellen om gedrag te corrigeren (bijvoorbeeld aan een kind dat niet oplet).
- Een reflectiegesprek is geen 'overhoring'. Stel dus geen vragen naar de bekende weg of om het kind het 'goede' antwoord te laten geven. Kinderen voelen haarscherp aan of je vraag authentiek is.
- Suggestieve vragen geven al een invulling, kinderen zijn gevoeliger voor suggestie wanneer deze van een volwassene afkomstig is ('Heb je te weinig geslapen?').
- Zorg voor ruimte voor vragen stellen in je lesplanning, timmer haar niet helemaal dicht met alleen werk.

Het kind aan het woord

Wanneer je als groepsleider laat zien dat vragen stellen ook een belangrijke manier van leren is, nemen kinderen dat hopelijk onbewust al van je over. Maar voor je het weet, speel jij alleen de hoofdrol in het vragen stellen en geven zij de antwoorden. Ook het zelf verzinnen van vragen kun je stimuleren. Bijvoorbeeld door kinderen opmerkzaam te maken op het zelf gesteld hebben van vragen:

- Met gerichte feedback: 'Dat was een leuke / creatieve /... vraag!'
- Leg de vraag van een kind voor aan de rest van de groep. Hiermee laat je zien dat je vragen stellen waardeert en er de tijd voor neemt.
- Hang vragen van kinderen op in de klas.

Daarnaast kun je vragen om vragen:

- 'Welke vragen kwamen er bij je op toen je deze opdracht las? Welke vragen heb je over het programma van vanochtend?'
- Begin een nieuw onderwerp door kinderen te vragen wat zij te weten zouden willen komen, je kunt de vragen die opkomen samen sorteren.

- Geef kinderen post-it-briefjes om vragen op te schrijven die in hen opkomen tijdens een activiteit of opdracht. Deze vragen kun je later samen met de groep bespreken.
- Laat ze een quiz voor elkaar maken over lesonderwerpen.
- Laat kinderen zelf hun vragen onderzoeken.
- Vragenruil: kinderen bedenken zelf vragen over het onderwerp. In twee- of viertallen lezen zij om de beurten de eigen vragen voor en beantwoorden samen elkaars vragen.

Daarbij kun je verschillende (coöperatieve) spel- en werkvormen gebruiken, zoals beschreven in de kaders.

En de vraag is?

Doel: kinderen aanmoedigen verschillende en creatieve vragen te stellen.

Geef een groep kinderen een woord of een getal en vertel hen dat dit het antwoord is.

Geef ze de opdracht om hier zoveel mogelijk vragen bij dit antwoord te stellen.

Dit geeft veel plezier en mogelijkheden.

Yvonne Kleefkens is eigenaar van HERA, Masters in Leren Leren, gespecialiseerd in het ontwikkelen van het leervermogen bij kinderen en inbedding daarvan in onderwijs. Zij is de maker van de website www.lereniseenmakkie.nl.

José van Loo is werkzaam als trainer, coach, mediator en auteur vanuit Onderwijspraktijk Van Loo en gespecialiseerd in gespreksvoering. (www.onderwijspraktijkvanloo.nl)

Cartoon: Janneke Kaagman

Bronnen

Kindervragen, Yvonne Kleefkens en José van Loo, 2005, Lunteren www.snelleren.nl